

Jajce je zidano na stožcu, na zadnjem griču «Gole planine». Jako podobno je to precěj visoko brdo polovici jajca; ne motim se, ako trdim, da ima mesto od todi svoje ime.¹⁾ Kdaj je bilo zidano, ni dovolj znano. Trdijo, da je je ustanovil hrabri vojvoda Hrvoje, ki je umrl leta 1416. Mestne hiše so posejane na stožčevih straneh, vrhunec pa mu diči starodavna trdnjava, katero so zgradili brez dvoma domači knezi že pred junaškim Hrvojem. Ob vznožju tega brda valita svojo vodo Vrbas proti severu in Pliva od zahoda proti izhodu. Nekdaj je bilo mesto zavarovano z močnim zidom; ob cesti, ki te vede v Jajce, vidiš še sedaj dobro ohranjen kamenit, visok zid, ki se končuje v velikanski obok iz silnih rezanih kamenov. Skozi ta ostanek prejšnje utrdbe stopiš v mestno prostorje.

Zadnji kralj Štefan Tomašević si je izbral ta utrjeni grad za prestolno mesto, ker je bil Bobovac v južni Bosni, v katerem so preje večinom stolovali kralji bosanski, preveč v nevarnosti zaradi turških napadov.

Nekoliko hiš je tudi na desnem bregu prej imenovanih rek. Hiše so turške, jako male in preproste, zidane brez reda; ulice slabo potlakane, vijó se neredno sem in tje, prav turško je vse; le nekaj novih poslopij za urade in pa krasni «hôtel Jajce» so prave mestne stavbe. Trdnjava služi sedaj vojakom v bivališče in druge namene. Z dovoljenjem štacijskega poveljništva se sme obiskati. Jako zadovoljen sem bil, da sem se potrudil na precejšno višino, ker mi je trud splačal prelep razgled na vse strani, zlasti še

proti severozahodu na „Carevo polje“ in ona brda, po katerih so naši vojaki ob zasedanju plesali krvavi ples s Turčinom. Na dvorišču trdnjave sta pokopana vojaka 53. polka: podčastnik Štefan Grilec in prostak Ivan Natko. Turki so jima ob oni bitki nad jajškim jezerom odsekali glavi ter ji zmagoslavno prinesli v Jajce. Ko so naši vojaki dobili mesto, pokopali so ju na tem kraju z vojaško častjo, kar spričuje nemški napis v zidu nad grobom.

Na tej trdnjavi je morda najimenitnejša stvar kameniti grob na jugovshodni strani nad vrati, ki vèdejo v neko prostorje — kapelo ali kripto. Ko sem prišel tjekaj, risala sta ga dva Hrvata. Predstavlja ti kronano človeško glavo z dolgimi, na hrbet padajočimi lasmi; žal, da je lice odbito. Rački misli, da je to grb bosanskih kraljev, torej stari grb bosanski. Dokazati se popolnoma ne more. Zato ga menda tudi vlada ni sprejela za Bosno, ampak napravila je nov grb, kateri pa vsaj mene preveč spominja turške krutosti: iz oblaka molí rdeče oblečena roka, držeča bridki meč.

Mesto in trdnjava Jajce. (Po fotografiji.)

Pod trdnjavo so bili nekdanj vrtovi, nekoliko niže, nekako sredi stožčevega boka, cerkev sv. Luke, kraljeva dvorna cerkev. Zgradili so jo v gotskem zlogu najbrž v 14. ali začetkom 15. stoletja. Zvonik, jako visok, z dvema vrstama krasnih oken in tudi cerkvene stene so še popolnoma ohranjene, kar pač ni čudno, zakaj stavba je iz samega rezanega kamena. Turki so namerjali iz trdne stavbe napraviti džamijo. Toda uprla se jim je, kakor pripovedujejo, sama previdnost božja, zato so jo l. 1527. zažgali ter zapustili bodočim stoletjem

¹⁾ Že Rimljani so neki zvali ta kraj «Ovium».